مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی
شماره‌های ٤ و ٥، تیر و مرداد ١٣٩١، صفحات ١٥٦- ١٤٥

بیمه‌های خرد، اهداف، الگوها، تجربه کشورهای موفق و روند آن در ایران

مسعود باغستانی‌میبدی[1]

یکی از اهداف مهم دولت‌ها، توسعه و اجرای عدالت اجتماعی است و این هدف محقق نخواهد شد مگر آنکه افراد کم‌درآمد جامعه در سایه حمایت‌های مالی لازم قرار گیرند. همچنین، با وجود مشکلات عدیده اقتصادی که کشورهای در حال توسعه با آن دست به گریبان می‌باشند دولت‌ها به تنهایی قادر به تأمین این نیاز اجتماعی و بسیار مهم نخواهند بود، لذا استفاده از ابزارهایی که بتواند نیل به این هدف را تسهیل نماید از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. یکی از این ابزارها، پوشش‌های بیمه‌ای لازم جهت اقشار کم‌درآمد جامعه است تا در مواقع مورد نیاز به‌عنوان ابزار حمایتی مورد استفاده قرار گیرند. در این میان، بیمه‌های خرد از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. در این مقاله به بررسی انواع بیمه‌های خرد و الگوهای ارائه آنها، نقش آنها در توسعه اقتصادی کشورها، تجربه دو کشور هند و فیلیپین، بررسی روند بیمه‌های خرد در ایران و ارائه توصیه‌های سیاستی پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: صنعت بیمه، بیمه خرد، توسعه اقتصادی، بیمه عمر.

١. تعریف و ماهیت بیمه‌های خرد

بیمه خرد بنا به تعریف عبارت است از تأمین پوشش بیمه‌ای ارزان و سهل‌الوصول برای افراد کم‌درآمد در مقابل پرداخت حق بیمه معین. در این نوع بیمه‌نامه‌ها تلاش می‌شود تا با استفاده از کمک‌های دولت و نهادهای بین‌المللی حق بیمه اندکی از افراد دریافت شود تا همه افراد توانایی خرید این نوع بیمه‌نامه را داشته باشند.

افرادی که دارای توان مالی بالایی نیستند و به اصطلاح به عنوان افراد کم‌بضاعت شناخته شده‌اند در معرض ریسک‌های مختلفی قرار دارند که در صورت بروز حادثه می‌تواند تبعات مالی عمیقی برای آنها در پی داشته باشد. تعداد این افراد در کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه‌یافته بیشتر است. با این حال، در کشورهای در حال توسعه بسیاری از افراد از هیچگونه پوشش بیمه‌ای برخوردار نیستند، بطوری‌که در کشورهای در حال توسعه حدود یک درصد از افراد دارای پوشش بیمه بلایای طبیعی هستند، در حالی که این رقم برای کشورهای توسعه‌یافته حدود یک سوم افراد می‌باشد. این امر سبب می‌گردد تا زمانی که آنها با خسارت مالی مواجه می‌شوند میزان آسیب‌پذیری آنها افزایش یافته و در حقیقت سیکلی به وجود می‌آید که مانع روند بهبود رفاه اقتصادی

١. دانشجوی دکترای اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. kelk450@yahoo.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

در این کشورها می‌گردد. افرادی که در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند در صورت بروز خسارت و یا مواجه‌شدن با بلایای طبیعی به کمک اقوام و نزدیکان خود و یا حمایت‌های دولتی وابسته هستند و در صورتی که این قبیل حمایت‌ها و کمک‌ها به موقع ارائه نگردد این افراد با تبعات ناگوار اقتصادی و اجتماعی به دلیل تأخیر در بازسازی مواجه می‌گردند. این مسئله در نوع خود می‌تواند جامعه را با یک بحران اجتماعی مواجه سازد. به همین دلیل، بیمه‌های خرد یکی از کارکردهای مهم خود را از طریق تحت پوشش قرار دادن این گروه از افراد و کاهش ریسک آنها انجام می‌دهد.

از دیگر کارکردهای مهم بیمه‌های خرد، کارآفرینان خرد و کسانی است که اعتبار کافی برای دسترسی به سرمایه جهت تولید را در اختیار ندارند. همچنین، بیمه‌های سلامت برای افراد کم‌درآمد و بی‌بضاعت نیز از دیگر کارکردهای بیمه‌های خرد است که در ادامه به معرفی آنها پرداخته می‌شود.

در کشورهای در حال توسعه، خانواده‌های کم‌درآمد از میان خدمات مالی مانند وام، پس‌انداز و بیمه با مفاهیم و مزایای بیمه آشنایی کمتری دارند. بیمه‌های خرد بیمه‌هایی هستند که مردم کم‌درآمد را با حق بیمه نازل و متناسب با درآمد آنها در مقابل خطرات معینی پوشش می‌دهد. تعهد بیمه‌گر و سرمایه بیمه‌شده در این نوع بیمه‌ها نیز پایین و محدود است. مؤسسات تأمین مالی و اعتباری نیز که اعتبارات خرد را عرضه می‌نمایند می‌توانند از خدمات این نوع بیمه‌نامه‌ها استفاده نمایند، بطوری که از این طریق در عرضه اعتبارات خرد که از نیازهای مهم خانواده‌های کم‌درآمد است به رشد قابل قبولی دست یابند. در سال‌های اخیر در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران توجه خاصی به بیمه‌های خرد و انتقال ریسک از خانوارهای کم‌بضاعت به بیمه‌گران صورت گرفته است.

۲. فرایند ارائه بیمه‌های خرد

توجه به شرایط و ویژگی‌های بیمه‌های فوق در زنجیره تولید و عرضه بیمه‌های خرد ضروری است. عرضه بیمه سه بخش طراحی و تولید محصول (بیمه‌نامه)، فروش محصول (بیمه‌نامه) و خدمت‌رسانی را شامل می‌شود. فعالیت‌های طراحی و تولید محصول، تعریف خطرات تحت پوشش، تعیین نرخ و شرایط بیمه‌نامه، ریسک‌پذیری و تنظیم پرتفوی، پرداخت خسارت و همچنین در صورت لزوم تأمین پوشش‌های بیمه اتکایی را شامل می‌شود. در این بخش از فعالیت‌ها، مؤسسات بیمه از مزیت نسبی و توانایی‌های فنی و مالی برخوردارند، اما عملکرد مؤثر آنها در گرو داشتن اطلاعات کافی از وضعیت و نیازهای اقشار کم‌درآمد و کانال‌های تماس و دسترسی مناسب به این اقشار می‌باشد.

بخش دوم فعالیت‌ها که فروش محصول است شامل بازاریابی، تبلیغ ، شناسایی بیمه‌گزاران بالقوه و فروش بیمه‌های طراحی شده توسط مؤسسه بیمه می‌باشد. بخش سوم فعالیت‌ها یعنی خدمت‌رسانی

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

محصول شامل تماس‌های مستمر با بیمه‌گزاران از جمله وصول و گردآوری حق بیمه‌ها، اعلام خسارت و توزیع خسارت‌های تصویب شده توسط موسسه بیمه می‌گردد. با توجه به ویژگی‌های بیمه خرد از جمله نازل بودن حق بیمه، گروهی و ساده بودن محصولات آن، این نوع بیمه‌ها در بخش فروش و خدمت‌رسانی مستلزم شبکه توزیع خاصی هستند، بطوری که به نحو مؤثری فعالیت‌های مالی کوچک را در محل‌های مناسب سازمانی و جغرافیایی انجام دهد. از نظر سازمانی، کانون‌هایی که اقشار کم‌درآمد عضو یا مشتری آنها هستند از قبیل تعاونی‌ها، مؤسسات قرض‌الحسنه و مؤسسات تأمین مالی و اعتباری خرد مناسب‌ترین مکان‌ها برای عرضه این نوع بیمه می‌باشند.

۳. الگوهای ارائه بیمه‌نامه خرد

بیمه‌نامه‌های خرد در اغلب مواقع در قالب الگوهای زیر ارائه می‌گردد:

- الگوی مشارکتی[1]
- الگوی خدمات کامل توسط تهیه‌کننده[2]
- الگوی ارائه خدمات توسط مراکز درمانی[3]
- الگوی گروه محوری[4]

الگوی مشارکتی: در این شیوه، هزینه‌های بالا سری کم و در نتیجه محصولات با قیمت‌های پایین‌تری عرضه می‌شوند. علاوه بر این، کیفیت محصولات عرضه‌شده و امنیت مالی اجرای برنامه به دلیل توان بالای مالی بیمه‌گران بین‌المللی در سطح مطلوبی می‌باشد، اما به‌دلیل ماهیت حقوقی جداگانه مؤسسات مالیه خرد و بیمه‌گران، کنترل و نظارت بر اجرای برنامه مشکل و فرایند رسیدگی و تسویه خسارت با تأخیر صورت می‌گیرد.

الگوی ارائه خدمات کامل توسط تهیه‌کننده: در این شیوه از آنجا که بیمه‌گر بطور مستقیم با مشتری در ارتباط است قادر است محصولاتی مطابق با نیاز مشتری طراحی نماید، اما در مواردی که بیمه‌گر مؤسسه مالی خرد است به دلیل عدم علم و آگاهی به دانش بیمه در طراحی محصول دچار مشکل می‌شود.

الگوی ارائه خدمات توسط مراکز درمانی: در این الگو، بیمه‌گر و مرکز عرضه‌کننده خدمات یکسان است. بنابراین، انعطاف‌پذیری محصولات مطابق با نیاز مشتری بسیار بالا است. اما بزرگترین

1. Partner – Agent
2. Full Service Provision Model
3. Health Care Service Provider Model
4. Community Based Model

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

مشکل این برنامه تضاد بین منافع بیمه‌گر و مرکز عرضه‌کننده خدمات درمانی است که در قالب یک مجموعه فعالیت می‌کنند.

الگوی گروه محوری: در این الگو نوعی خود بیمه‌گری توسط گروه‌های خاص وجود دارد و به‌دلیل آنکه بیمه‌گر و بیمه‌شده شخصیت حقوقی یکسانی دارند، خطرات اخلاقی و اعمال فریبکارانه بسیار کم و به‌ندرت انجام می‌شود، اما از آنجا که نظام‌های عرضه در این الگوها بیشتر موارد غیررسمی هستند امنیت اجرایی برنامه پایین می‌باشد. علاوه بر این، در این الگو به‌دلیل آنکه جوامع کوچک و محلی هستند احتمال وجود هم‌پوشانی ریسک‌های پوشش داده شده بسیار بالاست.

٤. نقش بیمه‌های خرد در توسعه اقتصادی کشورها

سهم صنعت بیمه در رشد اقتصادی و کارایی تنها راه ورود این صنعت به مباحث توسعه نیست، بلکه نقش صنعت بیمه در رفع فقر و افزایش رفاه فقرا نیز بطور بالقوه مهم و قابل توجه می‌باشد. اگرچه شواهد تجربی و مقداری به پشتوانه این ادعا کم و ناچیز است، اما مطالعات موردی و شواهد کیفی استدلال‌های قانع‌کننده‌ای را می‌آورند که ارزش‌های اجتماعی بالقوه که به اصطلاح بیمه‌های خرد نامیده شده‌اند و به خانوارهای فقیر و کم‌درآمد و همچنین کارآفرینان کوچک خدمات بیمه‌ای را ارائه می‌دهند می‌توانند به‌عنوان یکی از روش‌های دستیابی به توسعه با ترکیبی از فعالیت تجاری و بشردوستانه در نظر گرفته شوند.

همانطور که بیان شد، الگوهای پوشش بیمه‌ای یک رابطه همبستگی مثبت با درآمد را حداقل تا نقطه‌ای که ارزش بیمه نسبت به ارزش سایر دارایی‌های خانوار شروع به کاهش می‌نماید، دارا می‌باشد. اما این مورد چیزی را در مورد ارزش اجتماعی بالقوه بیمه برای افراد با سطح درآمد پایین ارائه نمی‌دهد و تنها گویای این مطلب است که مصرف‌کنندگان فقیر یا نمی‌توانند و یا اقدامی برای خرید بیمه در قیمت‌های موجود و در دسترس نمی‌کنند. در هر حال، توسعه بازار بیمه با بسیاری از چالش‌های اطلاعاتی خاص مواجه است که بصورت گسترده در کشورهای ثروتمند و توسعه‌یافته مستندسازی شده‌اند. به عبارت ساده‌تر، بیمه برای افراد کم‌درآمد و کارآفرینان خرد نسبت به ریسکی که تحت پوشش قرار می‌دهد به دلیل مشکلات اطلاعاتی و هزینه‌های مبادله گران‌تر خواهد بود. در نتیجه، بسیاری از انواع بیمه به سادگی در دسترس اغلب شهروندان فقیر جهان نیست. عدم وجود مکانیزم کاهش ریسک برای افراد کم‌درآمد سبب کاهش شدید درآمد آنها در اثر بروز حوادثی نظیر مرگ، ناتوانی و از کارافتادگی و پیامدهای ناگوار کشاورزی خواهد شد که در نهایت به کاهش قابل‌توجهی در مصرف و سرمایه‌گذاری منجر می‌گردد و بطور دائم به معیشت خانوارهای کم‌درآمد و چشم‌انداز آینده آنها آسیب می‌رساند. زمانی که خشکسالی و یا سیل سبب کاهش

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

محصولات کشاورزی گردد توجه به بحث سلامت کمتر خواهد شد، تحصیل افراد جوان خانواده در مدت زمان نامحدودی متوقف خواهد شد و زمین، دام و تجهیزات بطور دائم هدر خواهند رفت. با توجه به نتایج تأسف‌بار چنین زیان‌هایی شواهد گسترده‌ای وجود دارد که در فقدان بیمه، خانوارهای فقیر و جوامع به خود بیمه‌گری از طریق تجمیع دارایی‌ها و تنوع منابع درآمدی روی می‌آورند. بنابراین، در اغلب موارد نتیجه این خواهد بود که سرمایه‌گذاری‌های کم‌ریسک افزایش یابد که البته این سرمایه‌گذاری‌ها بازدهی پایینی نیز خواهند داشت، به‌علاوه این نوع از خود بیمه‌گری بسیار ناقص می‌باشد.

از میان سه میلیارد نفر با درآمد کمتر از روزی ۲ دلار در دنیا درحال‌حاضر کمتر از ۱۰ میلیون نفر دارای بیمه هستند. هرچند فروش بیمه به مردم کم‌درآمد بسیار دشوار بوده و این افراد مشتریان سودآوری محسوب نمی‌شوند، اما رشد خدمات مالی خرد[1] مانند وام‌های کوچک و پس‌انداز از اواسط دهه ۱۹۷۰ نشان‌دهنده تقاضای بالقوه برای خدمات مالی در میان گروه‌های کم‌درآمد است (آهوجا، ۲۰۰۵).

توسعه بیمه‌های خرد تکامل طبیعی بخش خدمات مالی خرد است. معمولی‌ترین محصول بیمه‌های خرد، بیمه عمر مانده بدهکار است که طی آن اصل وام و بهره آن در صورت فوت وام‌گیرنده پرداخت می‌گردد. غالباً این نوع بیمه پرداخت هزینه‌های کفن و دفن را نیز شامل می‌شود. همچنین، بازار بیمه‌های خرد در بخش درمانی نیز در حال رشد است. بخش بیمه‌های خرد اموال نیز اگرچه کوچک است، اما در حال گسترش است. محصولات دیگر این نوع بیمه، پوشش از کارافتادگی (برای وام‌ها) و بیمه محصولات کشاورزی را شامل می‌شود.

مهم‌ترین تفاوت میان بیمه‌های رایج و بیمه‌های خرد این است که حق بیمه و منافع بیمه‌نامه‌ها در این‌گونه بیمه‌ها بسیار کم است. به‌علاوه، آشنایی افراد مصرف‌کننده از این نوع بیمه‌ها با مفهوم بیمه و محصولات بیمه‌های خرد نسبت به سایر آحاد جامعه کم است.

البته در جوامع مختلف مکانیزم‌های دیگری از قبیل بیمه‌های غیررسمی برای پوشش‌دادن هزینه‌های کفن و دفن، بیمه مشارکتی برای پوشش هزینه‌های دفن، از میان برداشتن مشکلات مربوط به هزینه‌های مبادله و نبود قراردادهای قانونی برای روابط شخصی و همچنین مکانیزم اعتبارات خرد وجود دارد. در هر حال، این مکانیزم‌ها تنها پوشش‌های ساده‌ای را برای محافظت از آسیب‌های اجتماعی در مقابل حوادث غیرمنتظره ارائه می‌دهند و از آنجا که سطح گسترده‌ای از افراد جامعه به انتقال ریسک نمی‌پردازند و در نوع محصولات نیز محدود هستند، قابل ارائه می‌باشند.

1. Microfinance

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

هزینه‌های مبادله بالا اصلی‌ترین مانع بر سر راه انتقال سیستمی از مکانیزم غیررسمی به رسمی برای مدیریت و پوشش ریسک خانوارهای فقیر و کارآفرینان خرد می‌باشد. به این ترتیب ، زمینه نوظهور بیمه‌های خرد با همان چالش‌هایی در کاهش هزینه‌های مبادله مواجه خواهند بود که دو دهه قبل اعتبارات خرد در کشورهای در حال توسعه با آن مواجه بوده‌اند. در این میان، مؤسسات اعتباری خرد از نخستین سرمایه‌گذاران بیمه‌های خرد می‌باشند و محبوب‌ترین محصول آنها در آغاز کار بیمه اعتبار عمر می‌باشد که به بازپرداخت هرگونه بدهی در مورد وام‌های خرد در صورت فوت بیمه‌گزار می‌پردازد. با گسترش این زمینه ممکن است مسیری مشابه با تأمین مالی خرد نیز دنبال شود. شاید آغاز این نوع برنامه‌ها توسط NGO ها و با اهداف نوع دوستانه باشد، اما به سرعت توسط شرکای تجاری به‌عنوان واسطه‌های مالی در حال گسترش می‌باشد.

به موازات این طرح‌ها که توسط نهادهای مردمی ارائه می‌گردد در برخی از کشورها بخش عمومی با دریافت نرخ بهره بیشتری به ارائه بیمه‌های اجتماعی به جمعیت فقیر از طریق طرح یارانه بیمه عمومی برای سلامت، بلایای طبیعی، بیمه محصول و یا شرایط آب و هوایی می‌پردازد. همچنین، حکم دولت به انجام بیمه اجباری نیز به گسترش پوشش بیمه در جامعه کمک می‌نماید. هرچند دشواری‌های دستیابی به قیمت‌گذاری مبتنی بر ریسک می‌تواند منجر به انحراف بازار گردد.

در مجموع، گسترش محصولات بیمه‌ای قابل عرضه برای خانواده های فقیر و کارآفرینان خرد می‌بایست به عنوان بخش اصلی برنامه دسترسی همگان به دارایی‌های مالی (دموکراتیزه‌کردن دارایی‌های مالی) باشد. زمانی که چنین برنامه‌هایی با موفقیت انجام شوند اثر آنها تنها افزایش رفاه اجتماعی نیست، بلکه می‌توانند به ایجاد ترکیبی کارا و با رشد بالا از فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها منجر شوند و حتی ممکن است آثار آن از اعتبارات خرد نیز بیشتر باشد.

۵. بیمه‌های عمر مهم‌ترین محصول بیمه‌های خرد

بررسی نظام بیمه‌ای در جوامع مختلف حاکی از وجود یک ساختار بیمه‌ای متنوع متشکل از بیمه‌های اجتماعی، توافقی جمعی، بیمه‌های گروهی و انفرادی است که هرکدام از یک فلسفه وجودی خاص برخوردار می‌باشد. بیمه‌های عمر یا زندگی به عنوان بخش مهم و قابل‌توجهی از بیمه‌های انفرادی نقش و جایگاه مهمی در این نظام ایفا می‌نمایند. بیمه‌های عمر آن گروه از بیمه‌هاست که با هدف پوشش ریسک‌ها و مخاطرات احتمالی در دوران کهنسالی افراد و حمایت از آنان در مقابل حوادثی نظیر بیکاری، ازکارافتادگی و کاهش توان کسب درآمد در دوران پیری از مجموعه ابزارهای کارامد در جهت تقویت بنیه اقتصادی خانوارها و جلوگیری از بروز شدت فقر در جوامع محسوب می‌گردد، اما با

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

این حال بررسی وضعیت و ویژگی گروه‌های کم‌درآمد و فقیر جامعه حاکی از وجود مشکلاتی است که به دلیل شرایط و ویژگی‌های خاص اجتماعی و اقتصادی این گروه‌ها را همواره از دستیابی به مزایای ناشی از این نوع بیمه‌ها محروم می‌سازد. براساس مطالعات انجام شده در زمینه ویژگی‌ها و خصوصیات خانوارها و گروه‌های کم‌درآمد جامعه ملاحظه می‌گردد که این گروه‌ها عمدتاً مشتمل بر زنان بی‌سرپرست، کارگران بدون مهارت و روزمزد و یا افراد شاغل در بخش‌های غیررسمی می‌باشند که یا فاقد کارفرما بوده و یا کارفرمایشان با سوءاستفاده از شرایط خاص آنها از بیمه‌نمودن آنها خودداری نموده‌اند و نهایتاً این گروه از جامعه معمولاً از حداقل پوشش بیمه‌های عمر محروم بوده‌اند.

در این شرایط باید اشاره نمود که بیمه‌های عمر خرد به عنوان مهم‌ترین ابزار در جهت حمایت از این گروه از جامعه به ویژه در سال‌های پیری و کهنسالی در مقابله با آثار کاهش درآمدها و فقر خانوارهای آنان از اهمیت و جایگاه قابل‌توجهی برخوردار هستند.

٦. تجربیات کشورهای منتخب در زمینه بیمه‌های خرد

بیمه‌های خرد پدیده‌ای نوین هستند که به تدریج پس از دهه ۱۹۹۰ در ادبیات بیمه مطرح شدند. با توجه به تخصصی بودن مدیریت و اداره بیمه‌های خرد و نیز چالش‌های خاصی که در این امر وجود دارد بررسی تجربه بیمه‌های خرد در چند کشور منتخب می‌تواند برخی مسائل را روشن سازد. در این میان، هند و فیلیپین کشورهایی هستند که استراتژی توزیع مجدد را به عنوان استراتژی توسعه خود انتخاب نموده و تجربه موفقی را در زمینه بیمه‌های خرد داشته‌اند.

٦-١. تجربه هند در توسعه بیمه‌های عمر خرد

الگوی بیمه خرد در هند چه از سوی سازمان‌های غیردولتی و چه از سوی بیمارستان‌های خیریه از قدمت بسیار بالایی برخوردار است. با این حال، در سال‌های اخیر این الگوهای بیمه‌ای گسترش قابل‌توجهی داشته‌اند. این گسترش تا حدی به دلیل گسترش و توسعه فعالیت‌های مالی خرد است و تا حدی نیز ناشی از برخی الزامات قانونی است که براساس آن شرکت‌های بیمه‌ای مجاب شدند تا فعالیت‌های خود را به بخش روستایی این کشور گسترش دهند. اگرچه هنوز بخش مذکور با محدودیت‌هایی مواجه است، اما توان بالقوه بالایی برای آن برآورد شده است، بطوری که در حال حاضر تنها بین ۵ تا ۱۰ میلیون هندی از خدمات بیمه‌های خرد بهره‌مند هستند، اما براساس برخی برآوردها حجم بازار هدف این بیمه‌ها تا سال ۲۰۰۸ در حدود ۲۵۰ میلیون نفر برآورد شده است.

مطالعات انجام شده لیستی از تمام محصولات بیمه‌ای ارائه شده به افراد فقیر را نشان می‌دهد که براساس مشاهدات انجام شده از بین ۸۰ خدمت بیمه‌ای ارائه شده به فقرا در هند ۵۵ درصد آنها

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

تنها یک ریسک را بیمه می‌کردند که ۲۰ درصد آنها دو ریسک و ۱۸ درصد آنها سه نوع ریسک را بیمه کرده‌اند. اگرچه انواع مخاطرات در دامنه ریسک‌های بیمه‌شده قرار می‌گرفتند، اما با این حال ۵۲ درصد خدمات ارائه شده در هند از نوع بیمه‌های عمر بودند و درصد محدودی (حدود ۱۲ درصد) از نوع بیمه‌های سلامت بوده است. بیشتر بیمه‌های عمر ارائه شده به فقرا قراردادهای خود را برای یک دامنه زمانی بین ۳ تا ۲۰ ساله تنظیم می‌کردند. علاوه بر این، از بین ۴۲ نوع بیمه عمر ارائه شده در هند به فقرا ۲۳ نوع آن در واقع تنها مخاطرات خالص (از قبیل حوادث طبیعی و ...) را بیمه می‌کردند. ۱۹ محصول دیگر انواع خدمات دیگر نظیر منافع بازنشستگی را نیز شامل می‌شوند. در بیشتر محصولات بیمه‌ای چه از نوع بیمه‌های عمر و چه غیرعمر نحوه پرداخت حق بیمه به این صورت است که مشتری تنها یک بار در سال و در یک زمان حق بیمه‌ای پرداخت می‌کند و در این صورت از سوی شرکت‌ها بیمه شده تلقی می‌گردد. علاوه بر این، نکته جالب توجه در هند این است که شرکت‌های بیمه خرد بخش خصوصی نسبت به شرکت‌های بیمه‌ای خرد بخش عمومی سه برابر محصولات متنوع‌تری ارائه می‌کردند، اما علیرغم این موضوع شرکت‌های بیمه دولتی هنوز سهم بزرگتری از کل خدمات بیمه‌ای خرد در هند را در اختیار دارند. به عقیده کارشناسان هندی تنها دلیل این امر سابقه بیشتر شرکت‌های دولتی در هند در ارائه خدمات بیمه‌ای به فقرا می‌باشد.

نکته مهم و جالب توجه اینکه ۶۶ درصد از خدمات بیمه‌ای خرد بصورت ترکیبی با خدمات مالی خرد ارائه می‌شد که این خدمات یا توسط برخی نهادهای تخصصی در این زمینه ارائه می‌شدند و یا توسط برخی سازمان‌های غیرتخصصی که برخی از خدمات مالی خرد را نیز ارائه می‌کردند. بررسی تقاضا در هند نشان داده است که ۵۹ درصد از تقاضاها برای بیمه خرد از نوع بیمه عمر و ۱۷ درصد از نوع بیمه‌های سلامت بوده است. علاوه بر آن، شرکت‌های بیمه خرد در هند انواع الگوهای دریافت حق بیمه را بصورت ماهانه، سالانه و... ارائه می‌کردند.

با توجه به مشاهدات انجام شده در هند و نیز برخی تحقیقات انجام شده در این زمینه بطور کلی می‌توان دو دلیل عمده را برای گسترش موفقیت‌آمیز بیمه‌های عمر خرد در آن برشمرد. نخست اینکه در تجربه هند انعطاف‌پذیری بالایی در الگوهای اخذ حق بیمه از سوی شرکت‌های بیمه خرد مشاهده می‌شود. با توجه به اینکه جریان درآمدی افراد فقیر نامنظم و نامطمئن است، لذا انعطاف‌پذیری حق بیمه باعث می‌شود که خدمات بیمه‌ای برای فقرا جذاب و به صرفه باشد.

همچنین، اغلب بیمه‌گران خرد در هند در قالب مؤسسات مالی خرد و یا با همکاری آنها محصولات خود را ارائه می‌کنند. نهادهای مالی خرد از یک‌سو با ترکیب خدمات بیمه‌ای با خدمات مالی جذابیت آن را

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

برای مشتریان بیشتر می‌کنند و از سوی دیگر، به دنبال ارتباط برقرارکردن بین بیمه‌ها و مؤسسات مالی خرد هزینه‌های عملیاتی صنعت بیمه خرد کاهش می‌یابد، لذا صنعت موردنظر ماندگاری خود را حفظ می‌کند.

٦-٢. تجربه فیلیپین در بیمه‌های خرد با الگوی مبتنی بر تعاونی‌های بیمه‌ای

بخش غیررسمی تقریباً نصف تا ۷۵ درصد اقتصاد فیلیپین را تشکیل می‌دهد، بطوری که بنگاه‌های کوچک و خرد ۹۰ درصد از کل اقتصاد فیلیپین را تشکیل می‌دهند. بسته به محل و نوع کار، کارگران شاغل در بخش غیررسمی در معرض ریسک‌های مختلف مرتبط با کار هستند. در بین شاغلان بخش غیررسمی زنان و بچه‌های شاغل در این بخش در معرض مخاطرات بیشتری قرار دارند. با این حال، به دلیل مواجهه با کسری‌های متعدد در بودجه‌های عمومی دولت فیلیپین قادر نیست که حمایت مؤثری از این قشر به عمل‌آورد، لذا یک خلاء حمایتی در بخش غیررسمی فیلیپین به وجود آمده است و دولت‌ها قادر به پرکردن این خلاء نیستند. در بین الگوهای حمایتی مختلفی که می‌توانند برای پرکردن این شکاف بکار گرفته شوند بیمه‌های خرد نقش قابل‌توجهی داشته‌اند. براساس تحقیقاتی که مرکز بیمه‌های خرد انجام داده است ۱۷ عرضه‌کننده بیمه‌های خرد در فیلیپین وجود دارند که شامل ۱۲ تعاونی، ۳ نهاد مالی خرد و دو انجمن حمل و نقل هستند. نکته قابل‌توجه این است که برنامه‌های بیمه خرد در این ۱۷ واحد عرضه‌کننده براساس اصول پیشرفته بیمه‌ای اجرا نمی‌شود و اصول آماری خاص علم بیمه در آنها بصورت پیشرفته بکار گرفته نمی‌شود. از سوی دیگر، اکثر آنها ظرفیت بالای مالی ندارند. با این حال این بیمه‌های خرد همچنان عرضه می‌شوند که دلیل اصلی آن وجود تقاضا از سوی اعضاء آنها است.

در فیلیپین برنامه‌های بیمه خرد اکثراً در قالب صندوق‌ها و انجمن‌های تعاونی اجرا می‌شوند. به‌عنوان مثال، در سال ۲۰۰۴ تعداد ۱۸ انجمن تعاونی از سوی بیمه فیلیپین مجوز انجام فعالیت بیمه‌ای گرفتند تا بتوانند در کنار سایر فعالیت‌های مالی خود از پتانسیل و سود موجود در ارائه خدمات بیمه خرد بهره‌برداری کنند. موفق‌ترین انجمن تعاونی عرضه‌کننده بیمه خرد در فیلیپین[1] توانسته است در زمینه اداره مدیریت بیمه‌های خرد موفقیت‌های قابل‌توجهی کسب کند. این انجمن حداقل ۸۰۰۰ عضو دارد و اعضاء می‌بایست بصورت اجباری بیمه عمر و بازنشستگی را بپذیرند. این امر باعث می‌شود که مشکل انتخاب نامساعد تا حدود زیادی مرتفع شود.

CARD توانسته است هزینه‌های اجرایی خود را بطور قابل‌توجهی پایین نگهدارد. این امر تا حد زیادی از طریق ترکیب بیمه با دیگر ابزارهای خرد مالی صورت گرفته است. علاوه بر آن، این انجمن با استفاده از سیستم اطلاعات مدیریت خود یک بانک اطلاعاتی از سوابق اعضاء تهیه کرده

1. CARD

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

است تا بتواند در تجزیه و تحلیل‌های آماری از آنها استفاده نماید. این امر باعث کاهش مشکلات اطلاعاتی شده است، علاوه بر آن CARD جهت حفظ پایداری مالی و جهت اجتناب از ریسک از مکانیزم‌های بیمه مجدد و بیمه‌های اتکایی نیز استفاده کرده است. علاوه بر این، در مکانیزم‌های اخذ حق بیمه در CARD نیز انعطاف‌پذیری قابل قبولی مشاهده می‌شود.

۷. بیمه خرد در ایران

در ایران نیز اقداماتی در جهت گسترش بیمه‌های خرد در کشور انجام شده است. به عنوان مثال، در ماده ۹۱ قانون برنامه چهارم توسعه به بحث بیمه‌های خرد در قالب بیمه‌های اجتماعی توجه شده است. براساس بند "ج" این ماده و به منظور تعمیم عدالت در بهره‌مندی از خدمات بهداشتی درمانی، خدمات بیمه پایه درمانی روستاییان و عشایر معادل مناطق شهری تعریف و اجرا می‌گردد. تأمین اعتبار این برنامه از بودجه سنواتی در طول برنامه چهارم می‌باشد. همچنین، در ماده ۹۶ قانون برنامه چهارم جهت استقرار نظام جامع تأمین اجتماعی دولت به افزایش پوشش بیمه‌های اجتماعی در روستاها و عشایر مکلف شده است. با این وجود، هنوز اقدامی مؤثر و عملیاتی برای گسترش بیمه‌های خرد در کشور انجام نگرفته است. کارکرد بیمه‌های خرد در کشور بیشتر می‌تواند در جهت بیمه خرد بلایای طبیعی و یا بیمه اعتبارات خرد باشد. مسئله عدم توجه به بحث بیمه‌های خرد تا حدودی ناشی از عدم توجه بانک‌های کشور (به‌عنوان بهترین مشتریان بیمه‌های خرد) به اعتبارات خرد می‌باشد. به دلیل پیوستگی بانک و بیمه، بانک‌ها می‌تواند با بکارگیری اعتبارات خرد برای رفع نیاز خانوارهای کم‌درآمد توجه افراد و جامعه را به بیمه‌های خرد جلب نمایند.

۸. نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

با توجه به مطالبی که بیان شد فیلیپین و هند عناصر مشترکی در ارائه بیمه‌نامه دارند که می‌توان آنها را یکی از مهم‌ترین دلایل موفقیت بیمه‌های خرد در این دو کشور دانست. این دو عامل همانطور که اشاره شد عبارتند از انعطاف‌پذیری حق بیمه‌ها و نیز توسعه سیستم توزیع در ترکیب با دیگر محصولات و نهادهای مالی خرد است. در واقع، این دو مورد لازمه موفقیت بیمه‌های خرد هستند.

در ایران، اعتبارات خرد که بیشتر در قالب قرض‌الحسنه است در بانک‌ها هنوز بطور صحیح و مناسب اجرا نمی‌شود، بنابراین مهم‌ترین متقاضیان بیمه‌های خرد که برای دریافت اعتبارات به این نوع بیمه‌نامه نیاز داشتند تقاضای خود را از دست خواهند داد. همانطور که در مورد تجربه دو کشور بحث شد ترکیب بیمه‌های خرد با دیگر محصولات و نهادهای مالی خرد از لازمه‌های موفقیت در این رشته بیمه‌ای

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

بوده است، بنابراین در مورد ایران نیز می‌بایست به ارتباط بیشتر بین نهادهای مالی خرد توجه شود. با توجه به مفاد قانون برنامه چهارم در جهت گسترش بیمه‌های خرد راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- حرکت در راستای افزایش خدمات بهداشتی درمانی در روستاها و عشایر
- تخصیص بیشتر اعتبارات برای افزایش خدمات اجتماعی توسط دولت
- گسترش مؤسسات مالی و اعتباری خرد
- تعامل بیشتر نهادهای مالی خرد در کشور

منابع

حسن‌زاده، علی و حسن حیدری (۱۳۸۶)، "بررسی نقش بیمه‌های خرد در کاهش فقر و نقش بیمه عمر در آن"، چهاردهمین همایش ملی و اولین کنفرانس بین‌المللی بیمه و توسعه.

صدرایی‌جواهری، احمد (۱۳۸۸)، "فرصت‌ها و چالش‌های بیمه خرد"، همایش بین‌المللی صنعت بیمه، چالش‌ها و فرصت‌های بیمه خرد.

Ahuja, Rajeev & Johannes Jutting (2004), " Are The Poor Too Poor To Demand Health Insurance?", *Journal of Micro Finance* , Vol. 6, No. 1, PP. 1-21.

Ahuja, Rajeev & Basudeb, Couha- Khasnebis (2005), "Micro-Insurance in India Trend and Strategies for Further Extension", India Council for Research on International Economic Relations.

Brainard, Lael (2008), "What is the Role of Insurance in Economic Development", International Economics at the Brookings Institution.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-08]